

Gemeente
Drechterland

Document	Archeologische Quickscan
Plangebied	Noorderdracht 58 "Molenerf", Oosterblokker, gemeente Drechterland
Adviesnummer	23128
Opsteller(s)	A.S. de Groot (KNA Archeoloog) & C.M. Soonius (senior KNA Archeoloog)
Datum	21-09-2023

Advies	IVO – Proefsleuven. (kosten initiatiefnemer)
	Dubbelbestemming Waarde-Archeologie opnemen in nieuw bestemmings- of omgevingsplan. In ieder geval tot na uitvoering onderzoek.
Vervolgtraject	Archeologie West-Friesland verzoekt de initiatiefnemer een PvE te laten opstellen door een gecertificeerde archeologische instelling of bedrijf.

Archeologische Quickscan

1. Inleiding

Op verzoek van de gemeente Drechterland (contactpersoon: Cynthia Vos) is gekeken naar het aspect archeologie met betrekking tot de ontwikkeling van de nieuwe woonwijk "Molenerf" aan de Noorderdracht 58 in Oosterblokker, gemeente Drechterland (afb. 1).

Het staat in de planning om ca. 48 woningen te realiseren binnen het plangebied. Het plan bevindt zich in de initiatieffase. Op 13-09-2023 heeft een eerste Omgevingstafel plaatsgevonden. De ontwikkelaar heeft een concept ontwerp opgesteld (afb. 2), maar de inrichting van het plangebied zal mogelijk nog wijzigen.

Het gehele plangebied heeft een omvang van ca. 1,39 ha. De woning aan de Noorderdracht 58 blijft behouden. Binnen het plangebied is de bouw van vrijstaande woningen, twee-onder-een-kapwoningen, rijwoningen en een appartementencomplex voorzien.

2. Bestemmingsplan en Beleidskaart archeologie

Bestemmingsplan

Het plangebied valt binnen het bestemmingsplan Drechterland Noord 2011 (vastgesteld 18-09-2013), herzien in 2014.¹ Middels het bestemmingsplan geldt binnen het plangebied een dubbelbestemming Waarde – Archeologie 2. Hierbij geldt dat bij bodemversturende bouwwerkzaamheden groter dan 500 m² en dieper dan 40 cm onder maaiveld rekening dient te worden gehouden met het aspect archeologie.

¹ NL.IMRO.0498.BPDrechterlandNrd-OH01; NL.IMRO.0498.BPDrNoordHerz2014-VG01 .

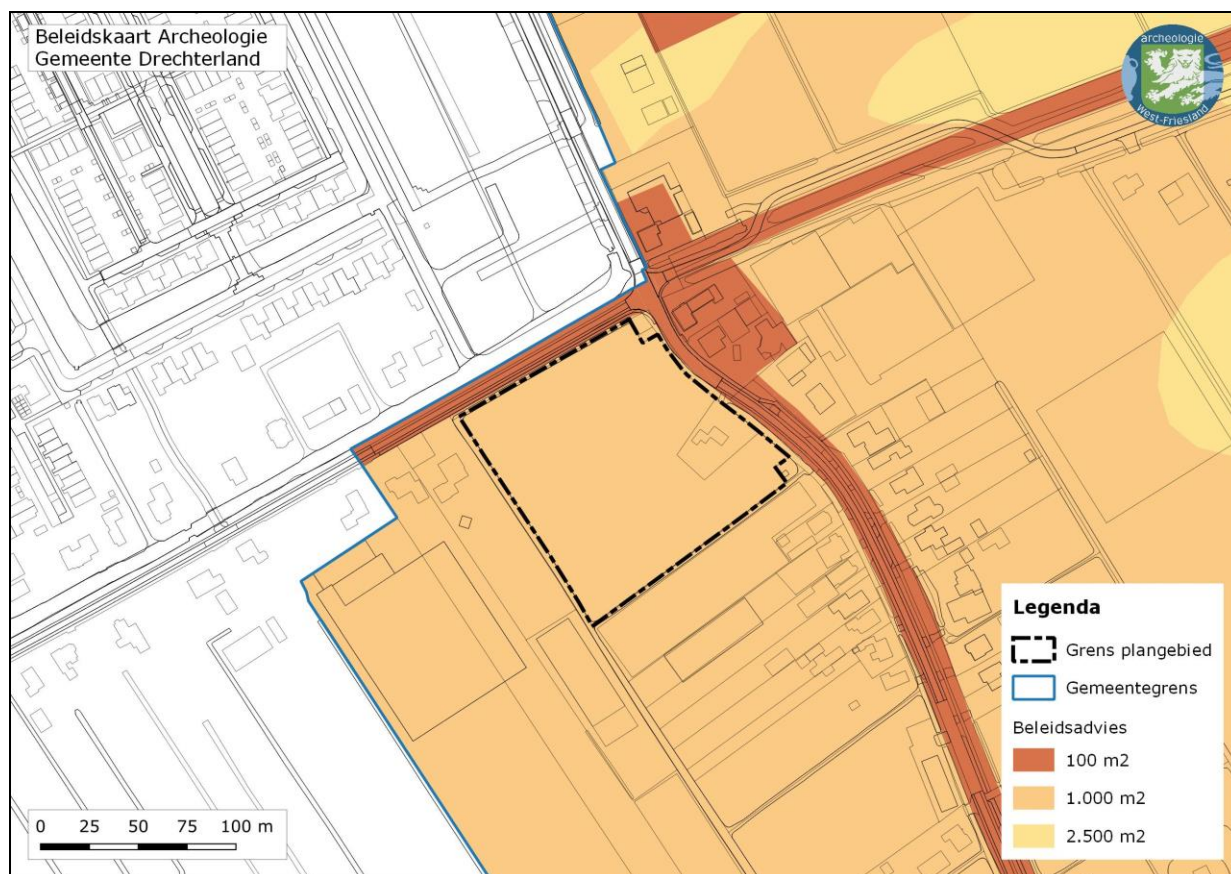
Afbeelding 1. De ligging van het plangebied (rode stippellijn) op een luchtfoto (bron: PDOK).

Afbeelding 2. Concept ontwerp 24-08-2023 (bron: STED Development).

Beleidskaart

Archeologie West-Friesland heeft voor de gemeente Drechterland een archeologische beleidskaart ontwikkeld. De beleidskaart archeologie met toelichting is op 16 december 2019 vastgesteld door de gemeenteraad.² Op de beleidskaart archeologie is aangegeven waar de bekende archeologische waarden zich bevinden en welke archeologische verwachtingen er zijn. De waarden en verwachtingen zijn gecombineerd met een beleidsadvies per zone. Voor de beleidskaart zijn onder andere bodemkaarten gebruikt om de archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de prehistorie nader te specificeren. Volgens de beleidskaart ligt het plangebied in een zone met een hoge archeologische verwachting. Hier is een vrijstellingsgrens van 1.000 m² aan verbonden (afb. 3).

Afbeelding 3. De ligging van het plangebied (zwarte stippellijn) op de beleidskaart archeologie van de gemeente Drechterland. De beleidskaart van de naastgelegen gemeente Hoorn is niet afgebeeld.

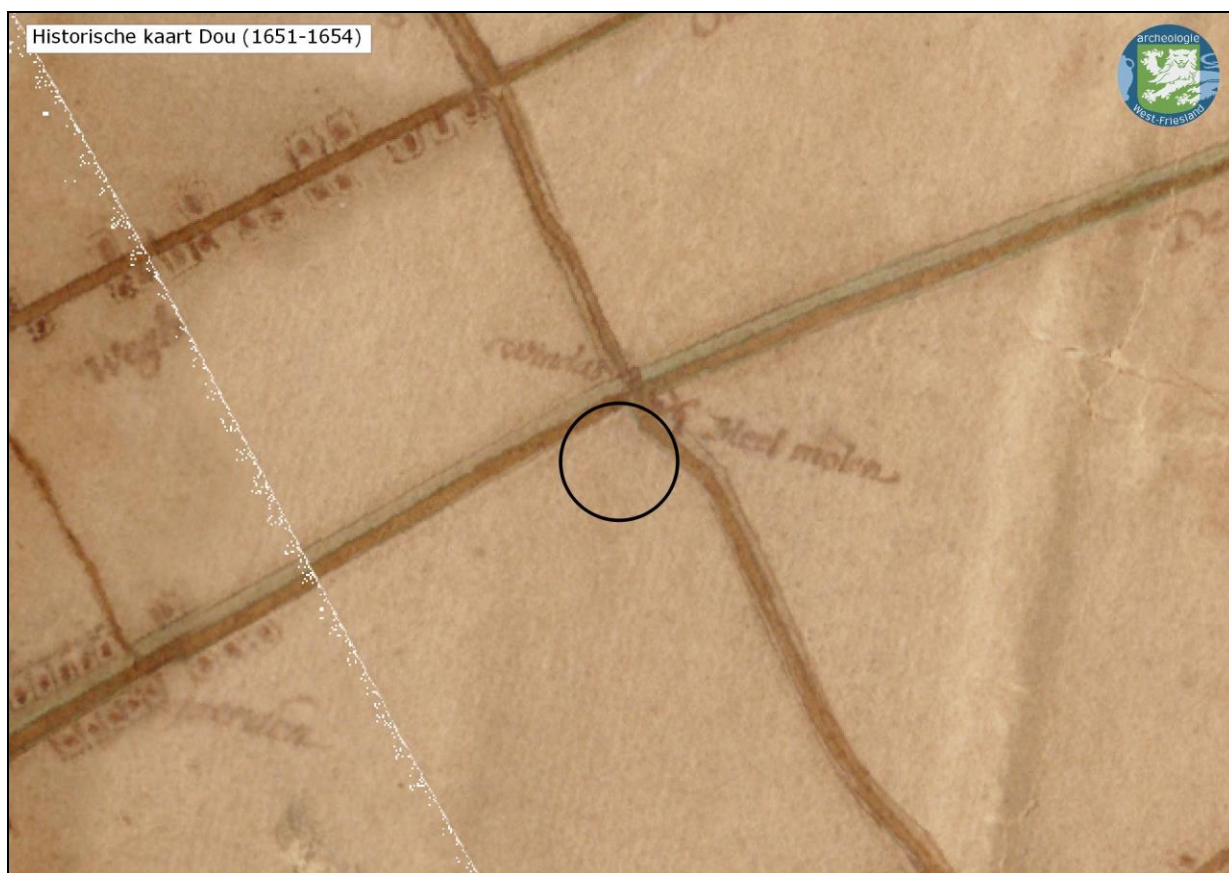
3. Cultuurhistorische achtergrond

Het plangebied grenst aan de oostzijde aan de Noorderdracht. Dit is een binnenwaterkerende dijk uit de Middeleeuwen. De Noorderdracht heeft een hoge historisch geografische waarde (CHW code WFR217G). De samenhang met de naastgelegen strokenverkaveling is nog goed zichtbaar. De Noorderdracht is een zijkade die in dit geval evenwijdig aan de verkaveling ligt. De binnenwaterkerende functie is verloren gegaan, maar de Noorderdracht heeft nog wel altijd een verkeersfunctie. Ten noorden van het plangebied loopt de Bangert. Het water langs de Bangert-Wijzend is van historisch geografische waarde (CHW code WFR211G). Ca. 600 m ten zuidwesten van het plangebied bevindt zich, langs de Bangert, het terrein van het voormalig klooster Bethlehem.

² Soonius, de Groot & Bartels 2019.

Voor het bepalen van de aanwezigheid van bewoningsresten uit de Nieuwe Tijd kan gebruik worden gemaakt van historisch kaartmateriaal. Op de oudste kaart van het gebied, de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654, is binnen het plangebied geen bebouwing zichtbaar (afb. 4). Wel is de molen die zich aan de overzijde van de weg bevindt afgebeeld.

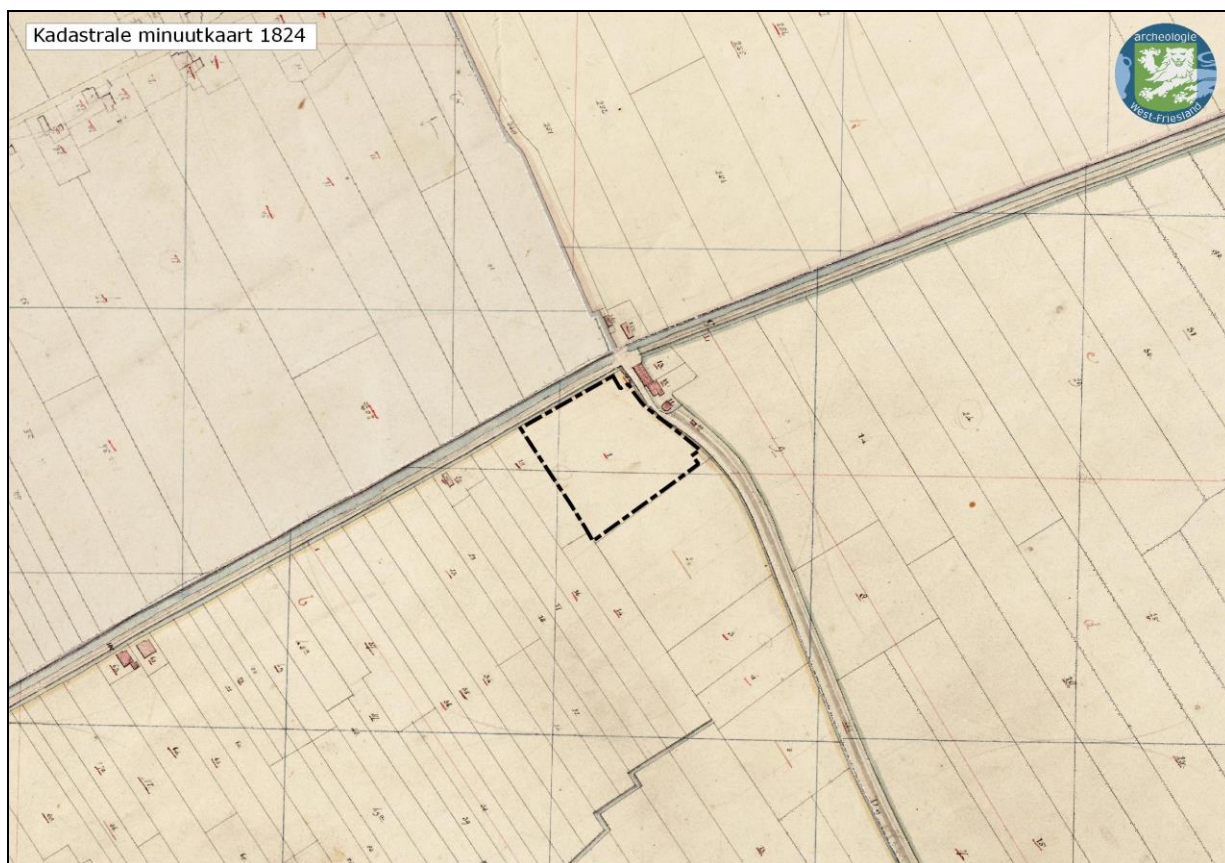
De molen die op de kaart van Dou staat aangegeven als 'meelmolen' is in 1602 gebouwd (molendatabasenummer 7152) met daarnaast een molenaarswoning. De molen uit begin 17de eeuw betrof waarschijnlijk een standerdmolen. In 1868 is deze omgewaaid. In 1869 werd op dezelfde plek vervolgens een lage achtkante stellingmolen gebouwd, genaamd De Krijgsman (molendatabasenummer 7153). De nieuwe molen verbrandde in 1896 door een doorbliksemaanslag, waarna hij werd herbouwd met gebruik van de 18de-eeuwse pelmolen 'De Bootsman' uit Zaandam-Oost. De nu nog bestaande molen De Krijgsman is dus opgebouwd in 1897 en wordt momenteel nog gebruikt voor het malen van graan. De werkende molen is zeer bepalend voor de omgeving.³

Afbeelding 4. De globale locatie van het plangebied (zwarte cirkel) op de kaart van Dou uit 1651-1654 (collectie Westfries Archief).

Op de kadastrale minuutkaart uit 1824 is het plangebied wederom onbebouwd (afb. 5). Het plangebied valt samen met perceel C1. Dit perceel werd destijds gebruikt als weiland en was in bezit van Teunis van Kleef, molenaar van beroep. De korenmolen, het huis en het boetje aan de overzijde van de weg (percelen B10, B11 en B12) waren tevens in zijn bezit. In de thuis daarnaast (B13) woonde bakker Dirk Molenaar.

³ <https://www.molendatabase.org/molendb.php?step=details&tbnummer=07152;>
<https://www.molendatabase.org/molendb.php?step=details&tbnummer=07153;>
[https://www.molendatabase.nl/nederland/molen.php?tenbruggencatenummer=01149.](https://www.molendatabase.nl/nederland/molen.php?tenbruggencatenummer=01149)

Afbeelding 5. De ligging van het plangebied (zwarte stippellijn) op de kadastrale minuutkaart uit 1824 (bron: beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

4. Archeologische en geologische bronnen

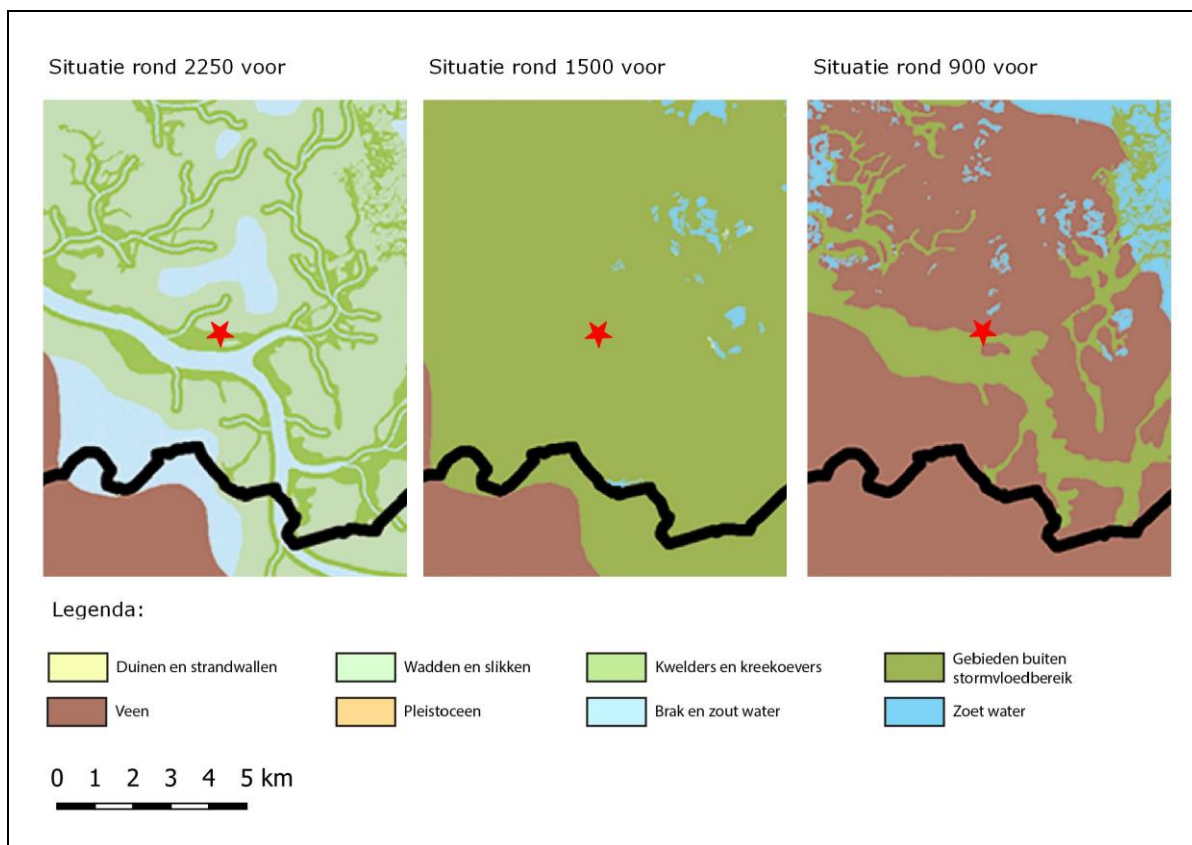
Paleogeografie

In de prehistorie drongen grote getijdengeulen West-Friesland binnen via het Zeegat van Bergen. Men woonde in het Laat-Neolithicum op de oeverwallen langs de geulen en krekken. Het plangebied lag in deze periode langs de noordrand van een grote getijdengeul (afb. 6a). In het Laat-Neolithicum was de getijdengeul nog actief. Tussen 1800 en 1700 voor Chr. vond in dit wijdvertakte krekken- en kommensysteem een grote omslag plaats, mogelijk als gevolg van een stormvloed. In een groot deel van West-Friesland ontstond een kweldergebied waarbij het sediment hoog opslibde. Toen het evenwicht rond 1700 voor Chr. weer was hersteld bleef in westelijk West-Friesland een kleine opening in de kust bestaan. Ter hoogte van het plangebied was een hoog opgeslibd kweldergebied ontstaan dat buiten het stormvloedgebied lag (afb. 6b). Dit landschap verzoette in hoog tempo en was in de Midden Bronstijd vrijwel geheel bewoonbaar. Door stagnatie van de afvoer van water naar zee ontstonden in de loop van de Midden Bronstijd meren, waar later ook veen ging groeien. Rond 900 voor Chr. was het bewoonbare areaal in grote delen van West-Friesland flink afgenomen en was bewoning alleen op de hoger liggende delen nog mogelijk (afb. 6c).⁴

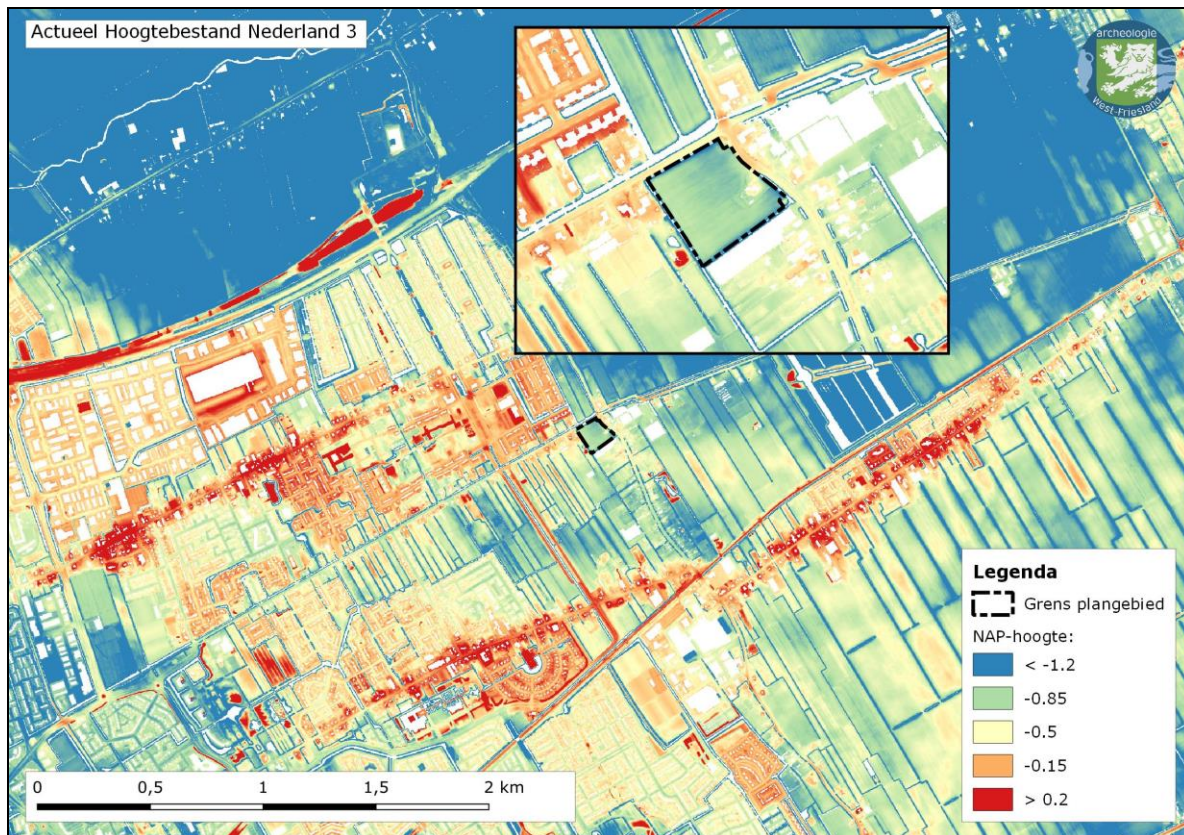
Hoogtekaart

Op het Actueel Hoogtebestand Nederland 3 is de loop van de grote voormalige getijdengeul in de omgeving van het plangebied nog redelijk goed zichtbaar (afb. 7). Door reliëfinversie ontstond een zogenaamde getij-inversierug. Deze komt vanuit het noordwesten en buigt ter hoogte van het plangebied af richting Schellinkhout. Het plangebied zelf is vrij vlak en ligt iets lager dan de directe omgeving.

⁴ Van Zijverden 2017.

Afbeelding 6. De globale locatie van het plangebied (zwarte stippellijn) op paleografische kaartbeelden van de situatie rond 2250, 1500 en 900 v.Chr. (naar Van Zijverden 2017).

Afbeelding 7. De ligging van het plangebied op het Actueel Hoogtebestand Nederland 3 (bron: ahn.nl).

Archeologische Monumentenkaart

Het plangebied ligt buiten de historische kernen langs de Dorpsstraat in Zwaag en de Bangert, zoals aangegeven op de Archeologische Monumentenkaart.

Ca. 140 ten noordoosten van het plangebied bevindt zich een AMK-terrein waarop sporen van bewoning en mogelijk een grafheuvel uit de Midden Bronstijd aanwezig zouden zijn (AMK monumentnummer 8367). De sporen zijn waargenomen op luchtfoto's die zijn genomen ten tijde van de ruilverkaveling. Bij de actualisatie van de archeologische monumentenkaart werd geen toestemming verleend voor archeologisch veldwerk op het terrein.⁵

Onderzoeken en vondsten

In de omgeving van het plangebied zijn in het verleden verschillende archeologisch onderzoeken uitgevoerd (afb. 8). Deze worden hieronder kort besproken.

Direct ten noorden en westen van het plangebied is in 2005 in verband met de toen al voorgenomen bouwwerkzaamheden in Bangert en Oosterpolder een bureau- en inventariserend veldonderzoek uitgevoerd (code O5109 op afb. 8).⁶ Het veldonderzoek bestond uit een verkennend, karterend en waarderend booronderzoek. In vrijwel het gehele onderzoeksgebied zijn sedimenten aangetroffen die kunnen worden toegeschreven aan de grote getij-inversierug die van het noordwesten naar het zuidoosten door het onderzoeksgebied loopt. Het archeologisch onderzoek heeft geen aanwijzingen voor vindplaatsen uit de prehistorie opgeleverd. Het veelal ontbreken van een vondstlaag en het verspreide karakter van de sporen, maakt dat een booronderzoek echter ook niet heel geschikt is voor het opsporen van prehistorische vindplaatsen. Op basis van de resultaten van het inventariserend archeologisch onderzoek is destijds geadviseerd om grootschalige graafwerkzaamheden onder archeologische begeleiding uit te laten voeren.

In 2004 is een booronderzoek uitgevoerd ten noordwesten van het plangebied (Archisnummer 2049498100). De bovenlaag bleek hier vrij sterk verstoord. Op enkele locaties is wel een dun organisch laagje aangetroffen wat zou kunnen wijzen op een restant van een cultuurlaag. Nader onderzoek werd niet noodzakelijk geacht.⁷

Het terrein van klooster Bethlehem langs de Bangert is in verschillende fases archeologisch onderzocht (Archisnummers 2014667100, 2094063100, 2191903100 en 4556180100). Hierbij zijn veel sporen en een grote hoeveelheid vondsten tevoorschijn gekomen. Ook werd een grote hoeveelheid inhumaties en losse menselijke skeletresten aangetroffen op de locatie van het kerkhof. Tijdens opgravingen op het terrein van Bethlehem is een dubbele omgrachting en insteekhaven aangetroffen. Er was een duidelijke scheiding tussen het noordelijke religieuze deel en het zuidelijke deel dat meer gericht was op ambacht en agrarische activiteiten. Het maken van een volledige reconstructie van het kloosterterrein van Bethlehem was helaas niet mogelijk omdat delen van het onderzochte terrein sterk verstoord waren.⁸

Ca. 500 m ten zuidwesten van het plangebied is onlangs een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd op de hoek van De Strip en de Westerblokker (Archisnummer 5389039100). De oorspronkelijke bodemopbouw bleek hier niet meer intact, maar in het oostelijk deel van het plangebied werd wel een vermoedelijk prehistorisch graf aangetroffen. Het ging om een grafkuil met daarin de skeletresten van een volwassen individu in hurkhouding. Gezien de grafvondst is in deze zone doorgestart naar een opgraving. Hierbij werden ook enkele andere vermoedelijk prehistorische grondsporen aangetroffen. Van de vulling van het graf zijn voor dateringsdoeleinden monsters genomen ten behoeve van ¹⁴C-onderzoek. Het onderzoek wordt nog uitgewerkt.⁹

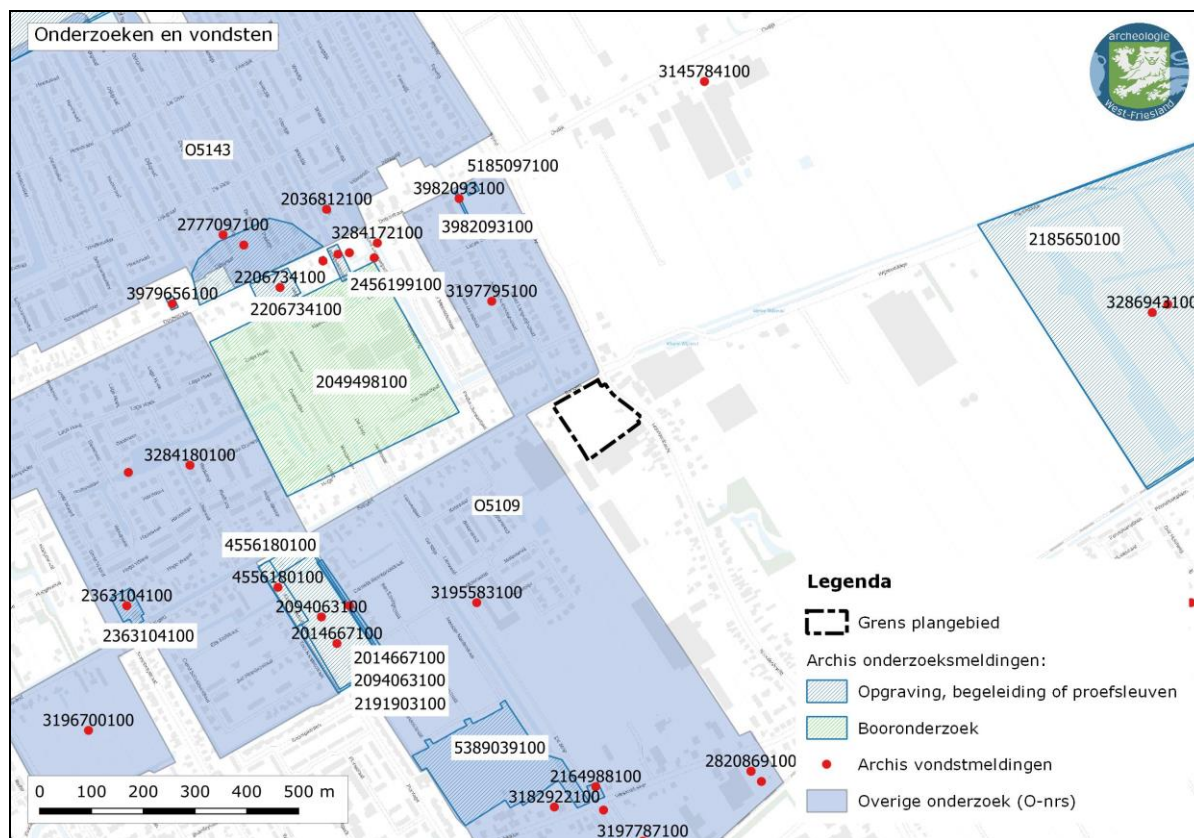
⁵ Molenaar 2009, 16.

⁶ Molenaar 2005.

⁷ Groen-Lubbers & Jelsma 2004.

⁸ Schrickx 2015.

⁹ Roessingh & Jetses 2023.

Afbeelding 8. De ligging van het plangebied ten opzichte van nabijgelegen vondst- en onderzoeksmeldingen.

Ten oosten van het plangebied heeft in 2010 een archeologische begeleiding plaatsgevonden op de locatie waterberging Drachterveld (Archisnummer 2185650100). Op basis van de resultaten is vastgesteld dat hier geen archeologisch waardevolle resten (meer) aanwezig zijn. Er zijn in totaal 19 grondsporen gedocumenteerd, waarvan er enkele uit de Late Middeleeuwen dateren. De restdiepte van de grondsporen was gering, hetgeen veroorzaakt is door egaliseringswerkzaamheden in de vorige eeuw. Prehistorische grondsporen of vondstmateriaal zijn niet aangetroffen. In de diepere ondergrond is een laklaag waargenomen, die duidt op een stilstandfase in de sedimentatie vanuit het Zeegat van Bergen. Onder deze zwak ontwikkelde humeuze laag bevond zich een blauwgrijze matig slappe sterk tot matige siltige klei met zandlaagjes. Er zijn tijdens de archeologische begeleiding geen aanwijzingen voor bewoning van dit niveau aangetoond.¹⁰

Losse vondsten in de omgeving betreffen met name scherven uit de Late Middeleeuwen–Nieuwe Tijd.

5. Conclusie

Het staat in de planning om ca. 48 woningen te realiseren binnen de nieuw te realiseren woonwijk "Molenerf" aan de Noorderdracht 58 in Oosterblokker. Het gehele plangebied heeft een omvang van ca. 1,39 ha. De vrijstellingsgrenzen voor archeologisch onderzoek uit het bestemmingsplan en de beleidskaart archeologie zullen met de geplande ontwikkeling worden overschreden.

Gespecificeerde archeologische verwachting

De paleogeografische evaluatie laat zien dat het landschap waarin het plangebied gelegen is in potentie geschikt was voor bewoning in het Neolithicum en de Bronstijd. De verwachting voor vindplaatsen uit de Bronstijd is hoog. Archeologische bronnen uit de omgeving ondersteunen deze verwachting. Sporen uit de Bronstijd bevinden zich in het buitengebied van West-Friesland in de regel vlak onder de bouwvoor.

¹⁰ Soonius 2010.

Op basis van historisch kaartmateriaal is de verwachting voor het aantreffen van bewoningssporen uit de Nieuwe Tijd binnen het plangebied laag. Aan de overzijde van de weg staat al vanaf begin 17de eeuw een molen, maar op geen van de geraadpleegde historische kaarten is bebouwing aanwezig binnen het plangebied zelf. Ook bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen worden op basis van de beschikbare gegevens niet binnen het plangebied verwacht.

Mogelijk is het terrein in het verleden in zekere mate verstoord geraakt door egaliseringswerkzaamheden, maar aanvankelijk dieper gelegen archeologische sporen kunnen zeker nog aanwezig zijn.

6. Advies

Op basis van de voorgenomen ontwikkeling en de hoge archeologische verwachting is een archeologisch onderzoek in het kader van de AMZ-cyclus vereist. Dit archeologisch onderzoek dient te bestaan uit een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) in de vorm van **proefsleuven** (BRL SIKB 4003). Gezien het veelal ontbreken van een duidelijke cultuurlaag en het verspreide karakter van de sporen en vondsten, is booronderzoek geen hele geschikte methode voor het opsporen van prehistorische vindplaatsen in oostelijk West-Friesland.

Als leidraad voor het proefsleuvenonderzoek dient een **Programma van Eisen** (BRL SIKB 4001) te worden opgesteld dat vervolgens aan het bevoegd gezag ter goedkeuring wordt voorgelegd. Het PvE kan worden opgesteld door Archeologie West-Friesland of een archeologisch bedrijf met aantoonbare ervaring betreffende prehistorische vindplaatsen in West-Friesland.

In bovenstaande quickscan is voor het plangebied een gespecificeerde archeologische verwachting geformuleerd. Deze gespecificeerde verwachting wordt tijdens het proefsleuvenonderzoek getoetst. Een bureauonderzoek zal in dit geval geen nieuwe gegevens betreffende de verwachting binnen het plangebied genereren. Geadviseerd wordt om in dit geval een bureauonderzoek achterwege te laten en de gespecificeerde verwachting uit de quickscan te hanteren.

Het archeologisch onderzoek dient zicht te beperken tot een aantal thema's die voortkomen uit het promotieonderzoek naar Westfriese bronstijdnederzettingen binnen het project '*Farmers of the Coast*' van de Universiteit Leiden.¹¹ Om de nederzettingsorganisatie in de midden- en late Bronstijd te onderzoeken dient het onderzoek te worden gericht op huisplaatsen, erven, het nederzettingsterrein (omvang en fasering), grafstructuren en akkers.

Op basis van het PvE kan een offerte worden aangevraagd bij verschillende gecertificeerde archeologische bedrijven. De kosten van het onderzoek zijn, conform de Erfgoedwet (hoofdstuk 9 § 1), voor rekening van de initiatiefnemer.

Op basis van de uitkomst van bovengenoemd archeologisch onderzoek zijn in principe vier opties mogelijk:

- Het terrein wordt vrijgegeven, omdat er geen archeologische waarden (meer) aanwezig zijn;
- Archeologische waarden worden in de bodem veiliggesteld (behoud in situ). Indien niet dieper dan 40 cm wordt verstoord, is het mogelijk eventuele archeologische resten in situ te bewaren;
- Potentieel aanwezige archeologische waarden worden onderzocht door middel van een opgraving. Hierna wordt het gebied vrijgegeven voor alle activiteiten.

¹¹ Roessingh 2018.

Bij het opstellen van een nieuw bestemmingsplan of omgevingsplan, is van belang dat de eventueel aanwezige archeologische resten in ieder geval tot nadat het archeologisch onderzoek is afgerond worden beschermd. Dit kan door de huidige dubbelbestemming Waarde - Archeologie 2 te handhaven of de vrijstellingsgrens van de beleidskaart archeologie (1.000 m²) te vertalen naar dubbelbestemmingen Waarde - Archeologie. Indien gewenst kunnen de grenzen van de beleidskaart ook digitaal worden aangeleverd.

7. Bronnen

AHN3 (www.ahn.nl)

Archis 3.0

Groen-Lubbers, N. & J. Jelsma, 2004. Zwaag, Bangert en Oosterpolder. Een Archeologische Quick Scan. *Steekproef rapport 2004-3/16*, De Steekproef, Zuidhorn.

Molenaar, S., 2005. Onderzoeksgebied Bangert en Oosterpolder, gemeente Hoorn; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. *RAAP-rapport 1180*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Molenaar, S., 2009. Actualisatie Archeologische Monumentenkaart (AMK) provincie Noord-Holland. Aanvullend bureau- en inventariserend veldonderzoek op terreinen van Archeologische Betekenis. *RAAP-Rapport 1837*. RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., Weesp.

Molendatabase (www.molendatabase.org).

Roessingh, W., 2018. *Dynamiek in beeld. Onderzoek van westfriese nederzettingen uit de bronstijd*. Proefschrift. Sidestone Press, Leiden.

Roessingh, W. & E. Lohof, 2011. Bronstijdboeren op de kwelders. Archeologisch onderzoek in Enkhuizen – Kadijken. *ADC-Rapport 2200/ADC Monografie 11*. ADC-ArcheoProjecten, Amersfoort.

Roessingh, W. & J.J. Jetses, 2023. *Blokker – Hoek De Strip Westerblokker. Proefsleuven en doorstart opgraving. Evaluatie- en selectierapport*. Archiszaaknr.: 5389039100. ADC-ArcheoProjecten, Amersfoort.

Schrickx, C.P., 2015. *Bethlehem in de Bangert. Een historische en archeologische studie naar de ontwikkeling van een vrouwenklooster onder de Orde van het Heilig Kruis in het buitengebied van Hoorn (1475-1572)*. Christiaan Schrickx & Uitgeverij Verloren, Hilversum.

Soonius, C.M., 2010. Plangebied Drachterveld, gemeente Drechterland. Een archeologische begeleiding. *RAAP-rapport 2082*. Archeologisch Adviesbureau RAAP, Weesp.

Soonius, C.M., A.S. de Groot & M.H. Bartels, 2019. Toelichting Beleidskaart Archeologie gemeente Drechterland. *West-Friese Archeologische Notities 44*. Archeologie West-Friesland, Hoorn. Westfries Archief

Zijverden, W.K. van, 2017. *After the deluge, a palaeogeographical reconstruction of Bronze Age West-Frisia (2000-800 BC)*. Sidestone Press, Leiden.